

Gerhard Nijhof

NAAR EEN SOCIOLOGIE VAN KLEINE DEELTJES

Een reactie op Van Tubergen

Van Tubergen en ik schrijven langs elkaar heen. Ik stel het probleem van afstandelijkheid en hij laat het onbesproken. En mijn voorzichtige suggestie kwalitatieve methoden te gebruiken in vooronderzoek legt hij naast zich neer, terwijl hij er toch van zou kunnen leren hoe kwalitatieve sociologen begrippen ontwikkelen (in het jongste nummer van *Kwalon* is hierover te lezen bij Jansen en Graumans & Van den Berg). Liever neemt Van Tubergen de sociale wereld *at face value* – meestal een representatie van een dominante zienswijze – en presenteert hij dat beeld als ‘de’ sociale werkelijkheid. Mijn artikel is te lezen als een pleidooi voor een ‘sociologie van kleine deeltjes’ die antwoorden zoekt op vragen als: wat maakt een verschijnsel tot een sociaal verschijnsel; wat maakt een ‘knippering van het oog’ tot een ‘knipoog’, die een daarbij passende elementaire methodologie probeert te ontwikkelen; hoe onderzoek je sociale verschijnselen als sociale verschijnselen; hoe meet je een knipoog als niet elke knippering van het oog meegeteld kan worden? Ook hieraan gaat Van Tubergen voorbij. De sociale werkelijkheid ‘is’ er voor hem eenvoudig. Onaangedaan blijft hij achter met zijn idee van kwantitatieve sociologie. Enkele kanttekeningen nog bij Van Tubergen’s reactie:

¹ *Kwantitatief onderzoek.* Van Tubergen lijkt te vermoeden dat ik kwantitatief survey-onderzoek aanval, maar dat was niet mijn intentie. Ik bestrijd de afstandelijkheid ervan die tot verwaarlozing van de complexiteit en heterogeniteit van de sociale werkelijkheid leidt. Die raakt uit het zicht in massaal vragenlijstonderzoek, waarin de onderzoeker het moet doen met meestal eenvoudige vragen die elders in verschillende talen door anderen zijn gesteld, zonder validiteitstoetsen, zonder toets op wat mensen er ‘open’ op antwoorden. Zonder zulk onderzoek overschreeuwen we ons al snel. Wij denken al te gauw dat we weten wat we meten, terwijl juist kwalitatief onderzoek laat zien hoe complex die werkelijkheid is, hoe complex bijvoorbeeld het antwoord op één vraag is, hoe complex ook de praktijken zijn die achter correlaties schuil gaan. Die verwaarlozen we als we er al te voorbarig één cijfer aan geven. Dat moeten we om ze als variabelen statistisch te kunnen verwerken, maar

wij overstemmen daarmee het complexe en ook heterogene karakter van de sociale werkelijkheid. Die te achterhalen, vergt in eerste instantie kwalitatief onderzoek. De noodzaak daarvan blijkt bijvoorbeeld als van Tubergen beweert dat hij in zijn onderzoek niet naar de categorie 'migrant' kijkt, maar naar variabelen als 'opleiding' en 'migratiemotief'. Dat is toch bevreemdend: een socioloog die er zich niet om bekommert bij wie hij correlaties vaststelt. Dat doet hij natuurlijk wel, alleen problematiseert hij de categorie niet. En dat is nodig. Dat wordt duidelijk als we ons bijvoorbeeld de vraag stellen wat voor sociologen een 'schoolverlater' is. Is dat iemand die fysiek de school verlaat? Of is het een gedifferentieerd sociaal fenomeen, al naar de betekenissen die verschillende partijen aan dat gedrag geven: protest misschien, of conflict, of inruil voor iets waardevollers, of uitzichtloosheid, of ook mentale absentie. Vragenlijstonderzoekers suggereren vaak onverantwoord eenduidigheid van het sociale leven.

2 *Kwalitatief en kwantitatief.* Ik wilde hem helpen bovengenoemde moeilijkheid te overwinnen door 'kwalitatief vóóronderzoek' te suggereren, maar ook daarvoor is hij ongevoelig. Wel begrijpelijk overigens voor een man die kwalitatief onderzoek gelijkstelt aan 'in een dorp ergens in Nederland een paar bewoners uitgebreid interviewen' en dat 'beschrijven'. Als dat het beeld is van kwalitatief sociologisch onderzoek dan heeft hij toch alle publicaties over analyse en theorieontwikkeling in de kwalitatieve sociologie gemist. 'Mag het ook allebei?' vraagt hij later. Dat ik dat bepleit, heeft hij kennelijk over het hoofd gezien.

3 *Zelfmoordonderzoek.* Het verweer van Van Tubergen tegen mijn bezwaren tegen het gebruik van registratiedata – bijvoorbeeld die van 'zelfmoord' – is technisch, in termen van meetfouten. Maar mijn bezwaar is theoretisch. Het gaat mij om de vraag wat 'zelfmoorden' voor soort sociale verschijnselen zijn. Niet iedere act van zelfdoding geldt als 'zelfmoord', net als wij niet elke dood door anderen 'moord' noemen, niet in de oorlog en niet in het verkeer bijvoorbeeld. Zo ook met 'zelfmoord'. De act van de zelfgekozen uittocht uit het leven van degene die op het eind van het leven in alle gemoedsrust weigert te eten, gaat meestal niet voor 'zelfmoord' door. 'Zelfmoord' is het gevolg van acts van de dader, van de benoemer en van de registrar. Omdat het etiket 'zelfmoord' dat allemaal tegelijk omvat, is het een te heterogeen samengestelde variabele om wetenschap mee te bedrijven. Met deze diversiteit in sociale constructie is onderzoek naar oorzaken van 'de' zelfmoord dan ook niet te verdedigen. Het is juist de taak van sociologen te onderzoeken hoe sociale verschijnselen als 'zelfmoord' worden geconstrueerd en hoe zij zich in processen van sociale betekenisgeving onderscheiden van andere zelfdodingen. Dan pas kan het tellen beginnen.

4 *Afstandelijke interpretatie.* Of de interpretatie nu door een theorie of een hypothese wordt gevoed, mijn vraag was of sociologie op zulke afstandelijke verbanden als die van 'onderdrukking in land van herkomst' en 'arbeidspar-

ticipatie in dat van aankomst' moet worden gericht. Het blijven luchtledige verbanden als er geen zicht is op hoe die verbanden werken. Bovendien: statistische verbanden zijn al gauw significant. Dat gebeurt al als zij nog maar enkele procenten van de variatie verklaren. Wordt het geen tijd het significantieniveau als criterium te verlaten en pas te rapporteren over verbanden waarin de onafhankelijke variabele laten we zeggen 10% verklaart?

Ten slotte, ik ben ook voor een sociologie die verklaart en theoretiseert, maar daarvoor is meer nodig dan een databestand, een theorie en een multivariaat analyseprogramma. Daar is theorie voor nodig over en onderzoek naar de sociale constructie van de sociale werkelijkheid en bijpassende methoden. Het probleem is dus niet grootschalig onderzoek op zich, het probleem is de weg ernaar toe.

Literatuur

- Graumans, I. en H. van den Berg (2008) Membership Categorization Analysis; een frame-analyse van open interviews met jonge kinderen op een etnisch gemengde school. *Kwalon* 13 (3) 17-24.
- Jansen, H. (2008) Het juiste woord. *Kwalon* 13 (3) 3-4.